

Kraški rob premore tudi endemično vrsto čebele

Andrej Gogala

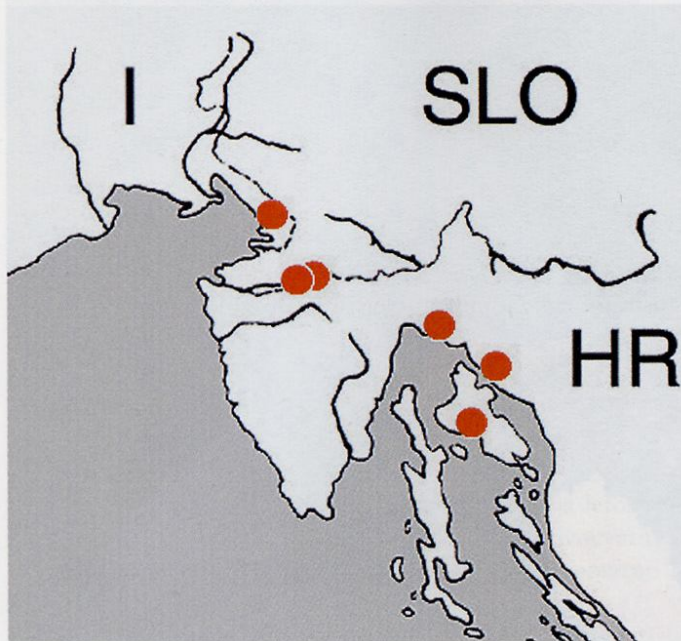

Samica istrske žagorožke (*Melitta tomentosa*) na cvetu piramidaste zvončice. Posnetek je nastal na Velem Badinu avgusta leta 2008.

Foto: Andrej Gogala.

Vremenske spremembe zadnjih let so zelo neugodno vplivale na mnoge vrste divjih čebel. Hude poletne suše so verjetno povzročile, da so se močno zmanjšale ali izginile populacije vrst, ki so dejavne v poletnem času. Njihove hranilne rastline niso cvetele ali pa morda niso izločale dovolj medicinske snovi v cvetovih. Zmanjšanje števila divjih čebel je opazno tudi v predelih, ki se niso spremenili zaradi človekovih posegov in dejavnosti, denimo na Krasu in v Alpah. Prizadete so tudi zgodnjepomladanske vrste, ki se zaradi toplih zim prebudijo prezgodaj, nato pa jih zaradi vdora hladnega zraka preseneti mrzlo vreme. Če sem torej pogrešal mnoge vrste, ki sem jih

bil vaju opazovati v preteklih letih, pa sem v Slovenski Istri našel nekaj toploljubnih sredozemskih vrst, ki jih nisem videl nikdar prej. Nekatere izmed njih so zelo redke in v muzejih po svetu premorejo le nekaj primerkov njihove vrste. O njihovem življenju in navadah se, seveda, ve še toliko manj. Toplejše vreme tem vrstam ustreza in so se razširile na nova območja.

Doslej poznana najdišča istrske žagoroške (*Melitta tomentosa*) so v treh državah, vendar na zelo majhnem območju, zato jo lahko obravnavamo kot endemično vrsto.

Ko sem se septembra leta 2007 vračal z vrha Kavčiča nad Rakitovcem ob Kraškem robu, sem na cvetovih piramidaste zvončice ob skalni steni opazil precej velike in krepke čebele, ki so imele zadnje noge obložene s pelodom. Takoj sem ugotovil, da gre za nekaj posebnega, za vrsto, ki je še ne poznam. Ulovil sem primerek, nato pa sem se lotil fotografiranja. Fotografsko dokumentiranje vedenja čebeljih vrst je namreč dejavnost, ki se ji v zadnjih letih predvsem posvečam na svojih pohodih po naravi. Čebele so

letale s cveta na cvet, vendar ne prehitro, tako da se jim je bilo mogoče približati. Težava je bila ta, da ob obisku cveta čebela vtakne glavo vanj, in kar tedaj vidimo ali fotografiramo, je v glavnem le njen zadek. Za dobro fotografijo pa bi se je moralo videti več. Priložnost za to je ob njenem priletu ali tedaj, ko cvet zapušča. Ujeti pravi trenutek pa sploh ni lahko.

Ujeti primerek sem pozneje določil za čebelo žagoroško vrste *Melitta tomentosa*. Ta je bila po literaturi sodeč znana le po dveh primerkih iz okolice Reke na Hrvaškem, po katerih je vrsto leta 1900 opisal nemški naravoslovec Heinrich Friese (1860–1948), eden vodilnih poznavalcev divjih čebel tedanjega časa. Tedaj je delal v avstrijskem Innsbrucku. Da bi določitev potrdil, sem fotografijo čebele poslal Denisu Michezu v Belgijo, trenutno najboljšemu poznavalcu čebel iz družine Melittidae. Potrdil je mojo določitev in mi poslal svojo doktorsko disertacijo, ki ima v prilogi tudi njegovo revizijo rodu *Melitta*, spisano s sodelavcem. Ta je v obliki članka izšla šele decembra leta 2007. Zanimalo ga je tudi, če mu

lahko pošljem kakšen primerek za genetsko analizo, saj od vseh vrst rodu *Melitta* le pri tej še ni uspel izvesti te preiskave, ki pokaže sorodnost z drugimi vrstami. V njegovem delu sem prebral, da je poleg tipskih primerkov uspel po raznih muzejskih zbirkah najti še pet primerkov vrste, ki kažejo na njeno razširjenost na območju Kvarnerja in Istre. Na Hrvaškem je bila najdena še v Kačjaku pri Crikvenici in na otoku Krku, v Italiji pa na Opčinah, torej na Kraškem robu. Tam jo je leta 1855 našel tržaški entomolog Eduard Graeffe, ki je objavil tudi veliko najdb s slovenskega ozemlja. Na listku je zapisal, da je primerek, samčka, našel na zvončici. Ker so vse vrste čebel žagorožk oligolektične, torej nabirajo le pelod nekaj izbranih rastlinskih vrst, je bila to potrditev domneve, da živi *Melitta tomentosa* v sožitju z zvončicami. Od zvončic je odvisna tudi najpogostejša vrsta žagorožk v Sloveniji, vrsta *Melitta haemorrhoidalis*, ki pa na Primorskem nikoli ni bila pogosta in je v zadnjih, toplejših letih tam nisem več opazil. Predvidoma sta z istrsko žagorožko v bližnjem sorodstvu.

H. Friese je v opisu zapisal, da je »brezhiben« parček, torej samca in samico nove vrste, 23. avgusta leta 1890 ob Rječini pri Reki našel Antun Korlevič. To je bil prvi hrvaški visokošolski predavatelj entomologije, rojen leta 1851 blizu Višnjana v Istri. Nekaj časa je služboval na hrvaški gimnaziji na Reki, kjer je osnoval tudi krajevni prirodoslovni muzej. Leta 1890 pa je bil že zaposlen na gimnaziji v Zagrebu, kjer je od leta 1898 do 1913 predaval gozdarsko zoologijo in entomologijo na Kraljevi gozdarski akademiji. Kožekrilci so bili skupina, s katero se je največ ukvarjal, objavil je tudi več del o njih. Na Reki je leta 1886 gostil H. Frieseja in ta je po primerkih, ki jih je takrat zbral, opisal več vrst divjih čebel. Eno izmed njih je po njem poimenoval *Andrena korleviciana*. Ta vrsta pešćinske čebele je razširjena tudi v submediteranskem delu Slovenije (na Krasu in v Istri) in v dolini Kolpe, poleg tega je znana še iz cele Italije. Njena razširjenost je še premalo znana, tako kot tudi razširjenost istrske žagorožke, ki je morda doma tudi dlje proti jugu.

Ko sem istrske žagorožke prvič našel, je bil 15. september, čas, ko se njihova dejavnost počasi končuje, zato samci niso bili več živi. Da bi našel še drugi spol, sem se na Kavčič v letu 2008 odpravil 10. avgusta. Izbral pa sem tako vetroven dan, da čebele niso letale. Bil sem že skoraj prepričan, da bo obisk neuspešen. Nazadnje pa sem v enem izmed cvetov piramidaste zvončice vendarle našel samca, ki je tam počival in čakal na boljše vreme. Speče čebele so lahko odlična prilžnost za fotografiranje, saj mirujejo. Vendar je veter tako majal stebila zvončic, da je bilo fotografiranje povsem nemogoče. Raje sem samčka ujel in ga pozneje poslal Denisu

Literatura:

- Britvec, B., 2001: Prof. Antun Korlević – prvi hrvatski visokoškolski nastavnik entomologije – povodom 150. obljetnice rođenja. *Entomologia Croatica*, 5 (1-2): 77-83.
- Friese, H., 1900: *Neue palaearktische Bienenarten*. *Entomol. Nachrichten*, 6: 85-87.
- Gusenleitner, F., 1991: *Wildbienenforschung in Österreich. V. Bienen und Wespen. Bestechende Vielfalt*. Linz: OÖ Landesmuseum, Innsbruck: Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum.
- Michez, D., Eardley, C., 2007: *Monographic revision of the bee genus Melitta Kirby 1802 (Hymenoptera: Apoidea: Melittidae)*. *Ann. soc. entomol. Fr. (n.s.)*, 43 (4): 379-440.
- Topić, J., Ilijanić, L., 2005: *Campanula kapelae, the new species? within Campanula pyramidalis agg.* *Natura Croatica*, 14 (3): 249-253.

Michezu za genetske analize. Že dva dneva prej, 10. avgusta, sem na Velem Badinu nad Sočergo, torej nedaleč stran, opazoval samce čebel, ki so obletavali cvetove piramidastih zvončic. Žal so bili prehitri, da bi jih fotografiral ali ujel, še nagledati se jih nisem mogel dovolj dobro, toda skoraj prepričan sem bil, da gre za iskano endemično vrsto. To sem lahko potrdil 19. avgusta, ko sem na istem kraju na grebenu, in samo tam, našel tako samce kot tudi že samice, ki so obiskovale cvetove na visokih steblih zvončice. Tako kot pri večini samotarskih čebel se tudi pri žagorožkah samci izležijo prej kot samice in tudi prej poginejo. Fotografirati sem uspel le samice, samci so bili spet prehitri. Po vseh naštetih opazovanjih pa sem lahko zaključil, da so istrske žagorožke monolektične, da obiskujejo le rastline ene same rastlinske vrste, piramidaste zvončice. Cvetovi zvončic drugih vrst jih niso zanimali. To pa je najverjetnejši razlog majhnega območja, na katerem te čebele živijo.

Piramidasta zvončica (*Campanula pyramidalis*) je toploljubna vrsta z ilirsko-jadransko razširjenostjo. Raste od severne Italije do Albanije, v submediteranskem in tudi pravem mediteranskem rastju s črnim hrastom. Posebno dobro uspeva po skalnih stenah Kraškega roba, kjer lahko raste v skalnih razpokah. Razširjenost čebele, ki je odvisna od nje, je lahko le manjša od razširjenosti rastline in se verjetno spreminja zaradi vpliva vremena, zajedavcev in še mnogih drugih dejavnikov. Če je res omejena na Kvarner, Reko in Kraški rob v Sloveniji in okolico Trsta, kot nam kaže trenutno poznavanje, pa bi bilo treba še preveriti.